

розуміння і ефективного управління, що має забезпечити позитивні зміни в економіці України і, як наслідок, добробуті населення.

Горбатюк Микола Володимирович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу соціально-
політичної історії,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України

ВПЛИВ «НОМЕНКЛАТУРИ» НА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ (НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Еліта відіграє ключову роль у формуванні порядку денного політичного і соціально-економічного розвитку держави і окремих її регіонів, а притаманні їй цінності та інтереси є важливим фактором прийняття політичних рішень. Ці закономірності характерні як для національних, так і регіональних еліт з єдиною відмінністю у масштабах поширення свого впливу. З огляду на те, що регіональні політичні еліти беруть безпосередню участь у виробленні і утвердженні суспільних норм і цінностей на місцях, а через представництво в органах законодавчої і виконавчої влади та місцевого самоврядування – у творенні нового інституційного порядку, виборі зовнішньо- і внутрішньополітичного курсу, управлінні державою загалом, питання вивчення особливостей їх формування є актуальним.

При віднесенні певних прошарків суспільства до регіональної політичної еліти ми керуємось позиційним методом, який ґрунтується на твердженні, що політичний вплив у складних суспільствах покладається на формальні керівні посади у широкому діапазоні політичних, управлінських, ділових, військових, мас-медійних, громадських інститутів та організацій [1, р. 80.]. Таким чином, ми ідентифікуємо регіональну політичну еліту через займані нею позиції, що визначаються у першу чергу офіційним статусом (посадою). Базуючись на структурно-функціональному підході до вивчення еліт та використавши напрацювання таких вчених як Р. Туровський [2, с. 633], О. Гаман-Голутвина [3, с. 99] та ін. [4; 5, р. 130] вважаємо, що *регіональна політична еліта* – це сукупність осіб, які займають статусні позиції в структурах влади або безпосередньо впливають на ці структури і процес прийняття політичних рішень в регіоні. Вона забезпечує узгодження інтересів суб'єктів політичного процесу на рівні регіону, а також регіональної та національної еліт і високостатусних груп різних регіонів між собою.

Після проголошення незалежності України основною соціальною базою рекрутування регіональної політичної еліти виявилася так звана «номенклатура» – партійні та комсомольські функціонери і керівники радянських підприємств. В українській політичній науці існує декілька підходів до класифікації етапів становлення національної еліти. Наприклад, Н. Круглікова виділяє їх три:

1) 1989р. – грудень 1991 р. – становлення неформальних організацій, сформованих прогресивними демократичними силами; 2) 1992–1994 рр. – зміцнення позицій старої партійної еліти, що взяла за основу гасла народно-демократичних сил; 3) 1994–1998 рр. – наростання протиріч між партійною, партійно-господарською і національно-демократичною елітами [6, с. 341]. Для регіональної політичної еліти Вінниччини ці етапи становлення не є характерними, оскільки національні сили ніколи не мали значної підтримки у регіоні, а протистояння між різними елітними групами, що спостерігалось у 1994–1999 рр., не мало ідеологічного підґрунтя.

Процес формування політичної еліти у Вінницькій області добре відображає модель, запропонована М. Шульгою, який виділив такі етапи: 1) отримання частиною радянської «номенклатури» статусу нової політико-управлінської еліти, збереження/отримання нею посад в органах державної влади та місцевого самоврядування; 2) перехід частини представників радянської еліти в економічний простір, набуття ними приватної власності та перетворення на власників виробничих підприємств; 3) поступова трансформація господарської еліти (підприємців) у політичну [7, с. 25].

Трансформація партноменклатури і керівників радянських підприємств, установ та організацій у політичні еліти регіонального рівня сприяли низка загальнодержавних процесів. Відсутність рішучих реформ на початку 1990-х рр., перш за все демонополізації та приватизації, а також лібералізація цін і самоусунення держави від регулювання процесів економічного реформування призвели до ситуації, коли «державна власність потрапила у повне, необмежене користування та управління номенклатури... зворотню стороною деформованої, руйнівної лібералізаційної моделі була майже ідеальна модель втримання влади у руках старої бюрократії шляхом накопичення первинного капіталу» [8, с. 81–82]. Як стверджує О. Турчинов, вже у 1993–1994 рр. в основу офіційних і тіньових відносин було покладено регіональний принцип, який змінив собою пануючу у 1991–1993 рр. галузеву вертикаль, а регіональні та центральні адміністративно-економічні групи стали основним елементом економічних і політичних відносин [9, с. 76].

На жаль, у політичній історії незалежної України ми не можемо виділити конкретних знакових/рубіжних подій, які б могли свідчити про усунення представників колишньої партійної номенклатури і червоних директорів від влади, що б ознаменувало завершення її епохи і стало точками відліку існування безпосередньо української національної еліти. Україна до цього часу перебуває на етапі трансформації, оскільки, з точки зору «транзитологічних» концепцій [10], вона не завершила перехід від авторитарного до демократичного режиму, залишаючись на рівні гібридного політичного режиму. Жодна із значних політичних подій, включно із прийняттям Конституції України 1996 р., Помаранчевою революцією 2004 р. і Революцією Гідності 2014 р., не посприяла встановленню якісно нової системи взаємовідносин у середовищі еліт і нових правил гри. Для порівняння: у Польщі на функціонування політичних еліт значний вплив мали прийняття конституції у 1997 р. та приєднання до ЄС у 2004 р., а у Росії – адміністративна реформа В. Путіна 2004 р. Підтвердженням

означеної вище тези є думка М. Головатого, висловлена ним ще у 2006 р.: «Глибокий і вражаючий суспільний парадокс України ... полягає у тому, що нова еліта так і не з'явилася – ринковими трансформаціями, соціальними змінами управляють здебільш ті ж колишні компартійні лідери, що завели величезну і найбагатшу у світі на природні ресурси країну у глухий кут» [11, с. 46].

Регіональна політична еліта Вінниччини (голови обласної ради та ОДА, народні депутати від області) мають багату номенклатурну чи/та адміністративну біографію. Так, наприклад, представник Президента України у Вінницькій області у березні 1992 – жовтні 1994 рр. М. Дідик перебував на різних посадах у системі органів ЛКСМУ та КПУ з 1958 р. до падіння СРСР;

– М. Мельник, голова ОДА у липні 1995 – червні 1996 рр., голова облради у липні 1994 – червні 1996 рр., народний депутат I і IV скликань, впродовж 1978–1991 р. був головою колгоспу ім. Леніна, с. Липівка Томашпільського району;

– А. Матвієнко, голова ОДА у серпні 1996 – квітні 1998 рр., народний депутат України I, III, IV, V, VI і VIII скликань – на комсомольській роботі перебував з 1977 р., у 1985 – 1991 рр. – секретар, перший секретар ЦК ЛКСМУ;

– М. Чумак, голова ОДА у квітні 1998 – липні 1999 рр., на комсомольській роботі перебував з 1973 р., у 1983 – 1991 рр. – завідувач оргвідділу, другий, перший секретар Тростянецького райкому КПУ;

– Ю. Іванов, голова ОДА (1999–2002), голова Вінницької обласної ради (2002–2006), у 1980–1985 рр. працював на посаді директора підприємства «Вінницятепломережа» управління житлового господарства Вінницького облвиконкому, з травня 1985 по травень 1990 рр. – був заступником, 1-м заступником, головою виконавчого комітету Вінницької міської ради народних депутатів;

– Г. Калетник, голова Вінницької обласної ради (квітень 1998 – березень 2002), голова ОДА (квітень 2004 – січень 2005), народний депутат України IV, V і VII скликань – з листопада 1979 р. працював головою колгоспу с. Велика Кісниця Ямпільського району, з листопада 1989 р. – головою агропромислового об'єднання Ямпільського району;

– О. Домбровський, міський голова Вінниці (2002 – лютий 2005), голова ОДА (лютий 2005 – квітень 2010), народний депутат України VII і VIII скликань – на комсомольській роботі починаючи з 1984 р., у 1987–1989 рр. – перший секретар Вінницького міськкому ЛКСМУ;

– І. Бондарчук, голова Вінницької обласної ради (липень 1997 – квітень 1998), народний депутат України V скликання – у 1980-х рр. був першим секретарем Вінницького міськкому ЛКСМУ, другим секретарем Вінницького міськкому КПУ, радником Вінницького обкому КПУ;

– Г. Заболотний, голова Вінницької обласної ради (квітень 2006 – жовтень 2010), народний депутат України VII скликання – у 1982–1986 рр. працював головним агрономом, заступником начальника управління сільського господарства Бершадського райвиконкому, 1986–1992 рр. – заступником, першим заступником, головою Бершадського РАПО.

Аналогічною була ситуація і у випадку з народними депутатами від Вінниччини. Із 19 депутатів Верховної Ради УРСР XII скликання (Верховної Ради України I скликання) від регіону (17 обрано у квітні 1990 р. та 2 на довиборах у 1992 р.) до компартійної еліти (керівники центральних і регіональних органів КПУ та ЛКСМУ, а також керівники органів місцевого самоврядування) належало 8 осіб (Л. Кравчук, В. Хижняк, Г. Дубенков, М. Дідик, А. Матвієнко, В. Рябокони, М. Маслов, І. Борщенко), ще 5 очолювали радянські підприємства (К. Піскуновський, А. Савчук, Г. Подчос, П. Ткач, Б. Олійник), 2 були головами колгоспів (М. Мельник, І. Попик). Лише двоє народних обранців (А. Зінченко, Б. Мокін) до отримання мандату працювали у галузі вищої освіти. При цьому частина депутатів Верховної Ради України I скликання від Вінниччини на час обрання мала більше 30 років партійного стажу. Так, Б. Олійник був членом КПРС з 1951 р., М. Дідик та П. Ткач – з 1957 р., Л. Кравчук – з 1958 р., І. Попик – з 1959 р., В. Хижняк – з 1961 р.

Після парламентських виборів 1994 р. кардинальної зміни політичних еліт також не відбулося, оскільки значна частина депутатів Верховної Ради України II скликання від області мали компартійне минуле. Із 16 депутатів від регіону 5 на час обрання працювали в органах державної влади та місцевого самоврядування України (А. Кондратюк, М. Парасунько, К. Піскуновський, А. Юхимчук, І. Ямковий), 3 були головами колгоспів (В. Кавун, В. Лантух, В. Яровенко), 2-є представляли профспілкові організації (Г. Недвига, О. Стоян). Лише 2-є депутатів були вихідцями із бізнесових кіл – І. Квятковський (Всеукраїнська інвестиційно-трастова компанія «ВІНКО») та В. Бряузов (ВАТ «Вінницянафтопродукт»). При цьому варто відмітити, що кар'єрний шлях В. Бряузова підтверджує тезу про конвертацію політичної влади компартійної верхівки у економічні ресурси: у 1971–1990 рр. він перебував на партійній роботі, з 1991 р. очолював обласне управління з забезпечення нафтопродуктами, а на час виборів 1994 р. вже був генеральним директором обласного орендного виробничо-комерційного підприємства «Вінницянафтопродукт». З усіх народних депутатів I та II скликань від Вінниччини лише Є. Смірнова можна віднести до української контреліти радянської доби, оскільки він був виключений з 4 курсу філософського факультету Київського державного університету та ув'язнений у 1973–1976 рр. за ст. 187 «прим» КК УРСР (антикомуністична діяльність).

Не відбулося ротації еліт і на районному рівні. Велика кількість обраних у 1994 р. голів міських і селищних рад також мали компартійне минуле, або очолювали органи місцевого самоврядування у часи СРСР. Так, голова Хмельницької РДА у 1995–1998 рр. О. Аліменко у 1983–1992 рр. працював головою Хмельницького райвиконкому, квітні 1992 – червні 1994 рр. – представником Президента України у Хмельницькому районі [12, с. 38]; міський голова Шаргорода Й. Андрієць обіймав цю посаду з 1986 р. до 2002 р., а до цього у 1975–1986 рр. був селищним головою Шаргорода, тобто очолював населений пункт 27 років, з них 16 у часи СРСР [12, с. 39]; міський голова Хмельника у 1991–2002 рр. М. Бойко у 1980–1984 рр. перебував на партійній роботі, з 1986 р. – працював заступником голови Хмельницького міськвиконкому, з березня 1990 р. – заступником голови міської ради народних депутатів [12, с. 66];

І. Кугай (м. Калинівка) – у структурах влади з 1979 р., працював головою Калинівського райвиконкому, представником Президента України в районі, головою райради і головою РДА [12, с. 201]; В. Людвік, що очолював Жмеринську міську раду з 1984 р. до 1998 р., працював у партійних органах у 1970–1984 рр. [12, с. 223].

Зважаючи на відсутність люстрації в Україні, схожі процеси відбувалися на усіх рівнях владної вертикалі – від Вінницької обласної ради до рад локального рівня – районних, міських, селищних і сільських.

Доводиться констатувати, що зміна політичного режиму після розпаду СРСР не призвела до зміни політичної еліти у регіоні. Основою регіональної політичної еліти Вінницької області стала партійна номенклатура, керівники органів місцевого самоврядування та директори державних підприємств (т. з. «червоні директори») часів СРСР, голови колгоспів і радгоспів. У перші роки незалежності було закладено основні принципи функціонування регіональних політичних еліт, які полягають у домінуванні неопатрімоніальних відносин і функціонуванні більшості політичних гравців регіонального рівня у межах певних політико-економічних груп (кланів), які найчастіше організовувалися навколо привладних політичних акторів (т. з. «партії влади»). Вихідці із радянської партійної та управлінської еліти відігравали ключову роль у регіональній політико-адміністративній системі Вінницької області принаймні до 2010 р., а запровадження ними певних правил гри у регіональній політиці, робить номенклатурний слід помітним до цього часу. Як результат, сучасна регіональна політична еліта Вінниччини за своїми ідеологічними установами значно віддалилась від радянських стандартів, але за своїм соціальним походженням, світоглядом, професійною ментальністю, досвідом і методами управлінської діяльності, все ще залишається продовженням колишньої радянської регіональної еліти.

Список використаних джерел

1. Hoffmann-Lange U. (2018). Methods of Elite Identification. *The Palgrave Handbook of Political Elites* London, Palgrave Macmillan. pp. 79-92.
2. Туровский Р. Ф. Политическая регионалистика. Москва: Изд-во ГУ ВШЭ, 2006. 789 с.
3. Гаман-Голутвина О. В. Определение основных понятий элитологии. *Полис*. 2000. № 3. С. 97–103.
4. Murugova V., Skorobogatov A., Bagaeva I., Volkova N., Pavlova V., Zhuravlev V., Apraksina N. (2015). Positional Approach to the Political Elite Criteria Selection in Democratic States. *Journal of Sustainable Development*. Vol. 8, № 3. 2015. P. 271–276. URL: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/jsd/article/view/49370>.
5. Petrov N. (2011). Russia's Regional elites in 2010: Twenty Years On // *20 Years Without the Berlin Wall: A Breakthrough to Freedom* Moscow, 2011. pp. 91–133.

6. Круглікова Н. Механізм формування, проблеми та перспективи розвитку політичної еліти в сучасній Україні. *Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеської філії УАДУ, 1999. Вип. 2. С. 340–345.*

7. Шульга М. О. Етапи становлення політичної еліти в Україні в роки незалежності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 4. С. 24–37.*

8. Бойко О. Україна 1991–1995: тіні минулого чи контури майбутнього? Нариси новітньої історії. Київ: Магістр-S, 1996. 207 с.

9. Турчинов О. Тіньова економіка і тіньова політика. *Політична думка. 1996. № 3–4. С. 75–77.*

10. Przeworski A. (1991). *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America. Cambridge: Cambridge University Press, 224 p.*

11. Головатий М. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст. *Політичний менеджмент. Спецвипуск. 2006. С. 42–47.*

12. Хто є хто в місцевій владі України 1994–1998: Довідник / ред. М. Попович. Київ, 1998. 384 с.

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов;*

*Стогній Ірина Валеріївна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Нині складно уявити процес навчання іноземних мов без використання інформаційних та телекомунікаційних технологій, які надають можливість викладачам ефективно підготувати та провести навчальні заняття, а також організувати самостійну роботу студентів.

В умовах вимушеного переходу на дистанційну форму навчання, спричиненого спалахом вірусної інфекції COVID-19, активне використання ІТ-технологій та Інтернет-сервісів набуло особливої ваги. Для більш успішної організації занять навчальні заклади усіх рівнів залучили до використання платформи та системи для електронного дистанційного навчання, найпоширенішими серед яких є Google Classroom, Moodle, A Tutor тощо.

Поряд з традиційною системою навчання, яка в основному орієнтована на слухання, дистанційна форма навчання передбачає активну самостійну діяльність студента.

Під час навчання іноземних мов слід враховувати не лише специфіку предмета та його особливості, коли студенти вивчають іноземну мову як таку, але й прийоми і методи роботи з іноземною спеціальною літературою,